

Марија ЦРНИЋ-ПЕЈОВИЋ

ЈЕДАН ЗАБОРАВЉЕНИ ЧАСОПИС¹

Кључне ријечи: Руске избјеглице, Руски клуб, часопис *Алманах*, просвјета, култура, умјетност, Херцег Нови.

Тема рада је приказ часописа *Алманах*, којег је издавао *Руски клуб* у Херцег Новоме. Чланови клуба су били Руси који су напустили своју земљу послје большевичке револуције и грађанског рата. У културној и научној јавности до сада је остало непознато постојање овог часописа. Рад је настао захваљујући разговору са госпођом Наташом Јовићевић, рођеном Тарасов, и њеној љубазности да омогући коришћење *Алманаха* који брижљиво чува. У уводу су изнијети подаци о животу руских избјеглица, њиховим организацијама, као и значајним траговима које су оставили, посебно у друштвеном животу овога краја, о чему нијесу вршена истраживања, проучавања и објављивани радови.

УВОД

Неколико десетина хиљада руских грађана, који су послје большевичке револуције и грађанског рата избјегли из Русије, пристигло је у Краљевину Срба Хрвата и Словенаца. Прве руске избјеглице, у мањем броју, стигле су у Боку Которску 1919. године, а крајем новембра и током децембра 1920. године са бродова је искрцано на Зеленици, у седам наврата 17.543 избјеглица, од којих је за Груж (Дубровник) отпловило 2.563 лица, а потом још 2.507 лица. Фебруара 1923. године искрцао се и 761 инвалид. Међу избјеглицама био је велики број жена и дјеце. Били су исцрпљени, а многи и болесни. Појавиле су се и заразне болести. У Боки Которској није било могућности да се обезбиједи смјештај и исхрана за толики број људи, иако су предузимане многе мјере од стране државних органа да им се омогуће најосновнији услови живота, па зато су многи, убрзо по доласку, пребацивани у друге крајеве Краљевине. Крајем 1920.

---

¹ „Алманах“ часопис на руском језику који је издавао Руски клуб у Херцег Новом.

године оформљена су три логора: у Ђеновићима, Мељинама и на Оштрој. Три болнице у Мељинама и једна у Ђеновићима, 9 амбуланти, 5 кућиња, дезинфекциони и санитарни одреди и екипа за сахрањивање у којима су радили руски љекари и санитетско особље. Из једног акта Српске православне црквене општине Топла бр. 1 од 16. јануара 1921. године сазнајемо да је у хотелу *Бока* био смјештен *Руски санаторијум*, којему је парох топаљски прота Петар Рафаиловић упутио слиједеће обавјештење „*Дана 18 о.м. њриликом блаџослова домова њосјејџићу и џај Санаториј, ако џоџе не буде Уџрави истџоџа џроџивно*“.

У Херцег Новом је већ крајем новембра 1919. године организовано прикупљање добровољних прилога за руске избјеглице, уз помоћ црквених власти, забиљежио је Томо К. Поповић. Један податак казује да им је и Коло српских сестара из Херцег Новог повремено помагало. У *Гласу Боке* бр. 211 из 1937. године објављено је да је за божићне празнике Коло српских сестара, поред дате хуминитарне помоћи многима, дало „*браћџ Русима-џмиџранџима*“ 600 динара.

Тешко економско стање притискало је и мјесно становништво, не само због тек завршених ратних година, већ и због познате привредне неразвијености ових крајева. Ништа није било боље ни у тек створеној држави. Због бројних потешкоћа, прије свега помањкања намирница, долазило је до незадовољства како код домаћег становништва, тако и код избјеглица. Али, није било неких већих међусобних сукоба. Избјеглице су се веома брзо самоорганизовале, успоставиле извјесну сарадњу са домаћим становништвом, али не интегришући се са старосједоцима. Надали су се и вјеровали, нарочито првих неколико година, да је њихово избјеглиштво привременог карактера. Иако различитих култура, први ближи контакти и сарадња су убрзо успостављени.

Томо К. Поповић у својим записима, које је водио од 1919. до краја 1923. године, посветио је знатну пажњу руским избјеглицама приспјелим у херцеговачки крај. Биљежио је своја запажања о њиховом карактеру, образовању, невољама, посебно о учествовању њихових архиепископа и осталих свештених лица у вјерским обредима, раду гимназије за руску дјецу, културним приредбама... Забиљешке Тома К. Поповића су запажања: наставника, историчара, књижевника, преводиоца, човјека у седмој деценији живота. Он је објављивао велики број радова у Дубровнику, Цетињу, Задру, Новом Саду и другим мјестима и дописивао се са десетинама културних радника са широког простора. Ослушкивао је и народно мишљење о избјеглим Русима, којих је пристигло готово колико је било и домаћег становништва. Неколико његових запажања вриједно је и овом пригодом цитирати, јер рјечитије говоре о многим документима, који дају само фактографске податке, али не животну слику и психолошко стање. По њему, 28. септембра 1920. године на Зеленику се искрцало

4.000 војника генерала Врангела међу којима је било и цивила или како он наводи „*преко 30. генерала, докџора свијех сџрука, научењака, џрофесора, виших чиновника, књижевника, свећеника, итџд. све чељад уџлађена и образовани и мушки и женски*“. О руским избјеглицама записао је и слиједеће: „*Поџуцају се амо џамо, џродају сџвари које су моџли џонијеџи. Без разлике сваки од њих нуди и насџоји, да нађе џдје џошџене зараде. Чак их има који су се џримили да обрађују земљу. Има их између високоџоложених, који џознају и раде неке занаџе... и не либе се, да се џрихваџе било каквоџ џосла, они који су до џрије раџа живјели у сваком изобиљу, обасуџи високијем часџима, који су чак џрисџуџали у царски двор и џживили у џравом смислу џосџоцски. Између Рускиња има часџиџих али има, нажалосџи, досџа и расџуџиџенијех до зла боџа. Овима сва бриџа како ће се доџасџи мушкарцима, џа сџоџа џрде саме себе ношњом, мажуџи лице и бојеџи косу. Дакако и нашијем мноџим женскијема моџло би се џиџиџа џримјеџиџи*“. Томо К. Поповић је у вези избјеглих Руса записао и: „*Руски народ сувџше је џобожан да не речем биџоџан. Нама Србима који смо најлибералнији у овом смислу између свих Славена, неџиџо чудно изгледа, када видимо у цркви, како руски генерал, или адмирал, или научењак клечи и џуче челом о џаџос. Свакако ова наша браћа мила су нам, џе се у свему насџоји, да им се уколико је више моџуће дође на сусреџи у свему, не би ли им како имало олакшали џешке јаде*“.

Колики је број руских избјеглица остао да живи дуже вријеме или трајно у овом крају никада се неће моћи утврдити, јер су се иселавали појединачно или у већем броју све до другог свјетског рата. Број оних који су остали до наших дана занемарљив је. Временом су научили српски језик, али се нијесу ослободили свог акцента, па се увијек у говору могло открити њихово поријекло. Један број је трајно, или повремено радио и у државној служби. Без обзира на њихову стручност и образовање тешко су долазили до редовних прихода. Рурална и приобална насеља Боке била су настањена земљорадницима и сточарима, рибарима и поморцима, обалским радницима и занатлијама. Неки су били власници мањих угоститељских објеката. Приходи становника Боке били су највећим дијелом испод просјечних животних потреба. Урбана насеља, градови Котор и Херцег Нови, поред мањег броја просвјетних радника, судија, љекара, државних чиновника и свештенства насељавали су углавном ситни трговци, (осим неколико већих фирми) власници мањих угоститељских објеката и неколико хотела који су радили углавном у породичној мануфактури. У Новом и на херцегновској ривијери као и у Тивту живио је већи број војних лица, као самци, или са породицама. Ту је био смјештен и знатан број војника. Индустрија је била у зачетку, па је

зато Бококоторски залив био познат по иселјавању великог броја становника, који су до другог свјетског рата одлазили на рад у прекоокеанске земље. У таквим условима тешко је било избјеглим Русима, без обзира, на високо образовање и стручност, наћи изворе сталних прихода, посебно првих година, нарочито у државним институцијама, због незнања српског језика.

Чланови Руског клуба-чишћоанице окуљени на ойрошијајној вечери у часи брачног йара Сосновски.

Сйоје: Пилић, Саџер, Секуловић, Болошов, Марјановић, Тарасова, Ајосиолов, Кудријевић, Ајосиолов, Шчукина, Никишенко, брачни йар Милојевић, Тарасов и Гаг. Сједе: Кудријевић, Наџорниј, Данилович, Болошова, брачни йар Сосновски, Незим, брачни йар Појов и Бородин. Најријед сједе: ноћар Јурас, Наџорнаја, Кудријевић и Шчукин.

Од руских избјеглица, између два свјетска рата у Нижој реалној гимназији у Херцег Новом, предавали су цртање, француски, физику, хемију, математику, географију дуже или краће вријеме и до 20 часова мјесечно: Аркадије Северинов, Алексеј Петровић Сосновски, Георгије Чајка, Никола Краснов, Никола Чаплин и Павле Охимовски, који је најдуже радио, пуних десет школских година, до пресељења у Стари Бечеј. Н.Чаплин и П.Охимовски једно вријеме су предавали упоредо и у Учитељској школи у Херцег Новом. По завршетку другог свјетског рата руски језик у Гимназији су предавали Теодосије Краснокуцки и Сергије Кудријевић. У Учитељској школи, у периоду од 1945. до пресељења у Никшић 1948. године, руски језик, географију и историју предавали су Виктор Булгаков и Глигорије Коновалов.

У *Гласу Боке*² објављена је вијест о сахрани на Војном гробљу (данас дио Градског гробља, познато као Руско гробље) руске избјеглице, Марије Милиант, супруге инжењеријског генерала руске царске војске који је сахрањен на истом гробљу неколико година раније. М. Милиант се бавила давањем инструкција из француског и енглеског језика.

Значајан допринос дале су руске избјеглице у развоју културе херцегновског краја, посебно у музичкој, ликовној и издавачкој дјелатности. Руско пјевачко друштво *Бајам* 1922. године одржало је у Хрватском дому у Херцег Новом концерт руске оперне музике. Маја мјесеца 1924. године у истим просторијама одржала је *концерт-испјит мојих ученика који су сви Срби и Хрвати*, Наталија И. Фиден. Исте године просторије истога Дома тражене су за концерт руске умјетнице-пјевачице Елене Бородин, која је имала намјеру да одржи три концерта, од којих један за ђаке херцегновских школа. Познати руски пијаниста Никола Чернолушкиј 1936. године одржао је концерте, поред Херцег Новог у многим градовима Југославије.

Маргарита Лисјенко дала је највећи допринос развоју музичке умјетности, посебно као музички педагог. Завршила је конзерваторијум у Петербургу. Више од четири деценије дјеловала је у Херцег Новоме. Поред педагошког рада, до другог свјетског рата, приређивала је клавирске концерте својих ђака. Одмах по завршетку рата укључила се у рад Културно умјетничког друштва *Орјен*. Маргарита Лисјенко је по отварању Ниже музичке школе постављена међу првим наставницима.

Од руских избјеглица позната су два ликовна ствараоца везана за херцегновски крај. Арсеније Петровић Сосновски (1895- 1967) живио је, према доступним подацима, у Херцег Новом до 1934. године са супругом Галином која је такођер била сликарка. Брачни пар Сосновски једно вријеме живио је код породице Ђурић у Србини. Лидији Будеч, која посједује једну његову слику, причао је Новљанин, Мато Даниловић да се брачни пар Сосновски могао најчешће срести на обали са сточицама на склапање, сликарским прибором и торбицом са храном у којој је најчешће било, хљеба, сланине и лука. На основу података из Каталога изложбе *Сликарски руске миграције у Црној Гори*, одржане у Подгорици 2008. године зна се да је овај сликар приредио самосталне изложбе у Загребу, Прагу, Бриселу, Паризу и да се његови радови налазе у музејима Цетиња, Поморском музеју Котора, галеријама у Загребу, приватним збиркама у Црној Гори, Србији, Хрватској, Швајцарској и Русији. Наступао је професионално као оперски и камерни пјевач на концертима у Београду и на загребачком радију.

Ананије Вербицки живио је у Београду и радио у сликарници Народног позоришта.

² „Глас Боке“, бр. 413, 15. 03. 1941.

Историја југословенске позоришне умјетности 20. вијека недјељиво је везана за стваралаштво руских умјетника као што су М. Ј. Браиловски, В. И. Жедрински, А. А. Вербицки и Н. Б. Харитонов. Незаборавањем успјех у извођењу историјских драма, чија сценографија је захтијевала изврсно познавање националне архитектуре и историје костима, везан је управо за рад ових умјетника, наводи се у Каталогу поменуте изложбе одржане у Подгорици.

А. Вербицки по казивању Вере Бенуси, супруге сестрића А. Вербицког се по пензионисању, 1967. године доселио у Херцег Нови, са супругом Стефанијом Бебом Амановић, Новљанком, гдје је умро 1974. године и сахрањен, без обиљежја, у породичној гробници Амановић на Топлој. Поред три његова рада, која посједује В. Бенуси, и два, која се налазе у Галерији Јосип Бепо Бенковић, његов рад је и олтарска слика св. Леполда Мандића у истоименој цркви у Херцег Новом. Његових радова било је у већем броју установа и предузећа у Новом.

Допринос руских избјеглица овоме крају је у веома оскудној издавачкој дјелатности. Руско филателистичко друштво за Југославију *Росика*, са сједиштем у Игалу, издало је 1. априла 1930. године први број истоименог часописа. Лист је штампан на руском језику у Београду и Новом Саду и дистрибуиран у десетак земаља Европе, затим у Сјеверну и Јужну Америку, Африку, Аустралију, гдје је Друштво имало своје представнике. Од 1932. године лист је, до задњег 41. броја, који је изашао у новембру 1940. године, излазио у Белој Цркви гдје се преселио главни уредник Еуген Архангелски. Ово Друштво основало је и стручну библиотеку, како је објавила Редакција листа, да би упознала читаоце „са научним сазнањима у филателистички а још више са техничким достигнућима и примјени техничких средстава.“

Мало је архивске грађе сачувано о руским избјеглицама, па је њихов живот и допринос посебно друштвеном животу херцеговског краја веома тешко реконструисати. Познато је да су кћерке избјеглог брачног пара Тарасов, рођене у Херцег Новом, Наташа и Валентина заслужне за велике пливачке успјехе клуба *Јагран*, прије и послје другог свјетског рата.

Код старијих Новљана живи сјећање на доктора Викула, који је прије другог свјетског рата радио у Војној болници Мељине, а његова супруга је још педесетих година радила као љекар у Дому здравља Херцег Нови. Познато је да је од 1924. до 1928. године (да ли је наставио своју праксу у овом крају засад не располажемо подацима) као општински љекар радио Александар Садовски, који је становао на Мељинама и био задужен да брине о здрављу становника, од Мељина до Каменара, као и загорских села.

Један од руских избјеглица Павле Светлишки, у четвртој деценији прошлог вијека, отворио је штампарију (приручну) гдје су штампани огласи, плакати, осмртнице и други слични материјал. Штампарија је била у просторији, чији се улаз налазио десно идући са трга Николе Ђурковића, до врата од Торе (данас се ту налази златара), а на спрату је живјела породица Светлишки. Према казивању Мата Вучетића, који је учио и радио у овој радионици, неколико година после рата штампарија је прешла у државно власништво и била саставни дио Занатског предузећа Херцег Нови, а касније Издавачког новинског предузећа *Побједа* из Подгорице.

На дијелу данашњег Градског гробља налази се *Руско гробље* на којем су обновљена гробна мјеста и саграђена капела 2007. године, која ће ускоро бити и декорисана, захваљујући Руској Думи, Друштву руско српског пријатељства из Херцег Новог и градској управи. У попису читљивих написа на сачуваним надгробним обиљежјима, сачињеном 1992. године, налазе се и гробнице руских избјеглица које се помињу у овом раду: Попов (Никола, Елена, Екатерина, Андре), генерал Андреј Кононовић Лисенко, пуковник артиљерије Александар Георгијевич, доктор Борис Федорович Викул, Гад и Марија Димитријева Гад, дворски тајни савјетник Н. Н. Чаплин и супруга му С. П. Чаплин Камергерт, Павел Павлович Охимовски, породична гробница Болдирев Алексе, Тајјане и Олге Бурман и породична гробница Никитенко (чији потомци и данас живе у Игалу).³

ОРГАНИЗАЦИЈЕ РУСКИХ ИЗБЈЕГЛИЦА

Одмах по доласку, поред помоћи коју је пружала државна власт, избјеглице су помагале радећи у здравственим организацијама које смо

³ Марија Црнић Пејовић, Допринос руских избјеглица просвјетно културним дјелатностима херцегновског краја, Рад у штампи за Зборник радова са научног скупа Руско црногорске научне везе у минулом и нашем времену, одржаног у Црногорској академији наука у Подгорици, 5 и 6. октобра 2009. године. Захваљујем на подацима Мату Вучетићу. Данас у овом крају живе потомци Михаила Алексејева Сафонова који је рођен 1901. године у мјесту Пшескаја, а 1917. се породица преселила у Сухуми. Он је преко Грчке и Македоније стигао у Врање гдје је живио двије и по године и изучио за шофера и још неколико година провео у Србији. Оженио се 1932. године Милевом Балабушић из Бијеле са којом је имао три сина: Алексеја, Василија и Михаила. Неко вријеме живјели су у Дубровника, а затим у Бијелој. Сматра се да је био први шофер у Боки, јер је већ 1931. године положио возачки испит у Београду. Задње радно мјесто било му је у Бродоградлишту Бијела, гдје је стекао пензију. Умро је децембра 1983. године. Михаило, са сином Алексејем, посјетио је 1969. године родбину у Сухуми, гдје се после више од 50 година срео са мајком, која је након пет дана преминула. Михаилове унук, унук и прауници живе у херцегновском крају. На подацима захваљујем Михаиловом сину Владимиру и осталим потомцима који живе у херцегновском крају.

поменули, оснивајући школе за руску дјецу и друге просвјетно културне организације и удружења. На територији Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца дјеловале су и двије хуманитарне организације: *Сверуски земни савез* и *Сверуски савез ђрадова*, које су отпочеле с радом маја 1920., а 1924. године ујединиле се у организацију под скраћеним називом *ЗЕМ-ГОР* и бринуле о обезбјеђењу финансија руским школама, проналажењу запослења, давању позајмица за започињање неког посла, организовању курсева српског језика, књиговодства... Многе од ових послова касније је углавном водила Државна комисија, која је одлучивала о многим проблемима везаним за избјегле руске грађане. Важну улогу одиграо је и Руски црвени крст. Двије јаке организације које нијесу биле везане само за Југославију биле су црква и припадници руске армије, чије је сједиште било у Сремским Карловцима.

У мјестима гдје би се настанило више руских избјеглица приступало се организовању *Колонија руских избјеглица*, на чијем је челу била управа са представником, односно предсједником. Ако је Колонија имала мање од 25 избјеглица онда није бирана управа, већ само један представник, који се називао *Сѣпаросѣа колоније*. На основу сачуваних Уредбе и Правила руске колоније могуће је расвјетлити начин рада. Поред управе биран је и надзорни одбор. Сви су имали право да буду чланови Колоније без обзира да ли су примили или не, држављанство Југославије. Према Уредби о колонијама ово је била хуманитарна организација која је имала за циљ да члановима „*до могућности, обезбеди материјално благодостање ѿмоћу узајамног ѿпѣмогања, одржавања у њиховој средини реда и досѣојансѣва, а ѿакође вођење евиденције чланова колоније ради уредне везе са власѣима*“. Начин избора органа у Колонијама и извршавање задатака одређени су били Правилником Колоније. Уредба о Руској колонији садржи осам параграфа, а Правилник шеснаест. Скупштину је сазивао представник колоније, односно предсједник Управе, или иницијативна група. Главном Скупштином је предсједавао представник колоније или члан Управе, који га је заступао, осим када су вршени избори, или се расправљало о Извјештају Надзорног одбора. У том случају, простом већином гласова, бирано је лице које није било члан Управе. За вођење записника бирало се једно лице. На главној скупштини бирани су секретар, чланови Управе и Надзорног одбора. У састав Управе могли су да буду изабрани и почасни чланови од представника мјесног становништва и мјесних организација, и то тајним гласањем, најмање половином гласова присутних. Предлог о њиховом бирању могла је да предложи Управа колоније или најмање петина чланова који су имали право учешћа на Главној скупштини. Питања која су се односила на рад Колоније могла су се расправљати ако су их предложили Управа, Надзорни

одбор или 10% чланова који су имали право учешћа у раду Главне скупштине. Право учешћа у раду Главне скупштине имали су сви чланови оба пола који су навршили 21 годину живота. Лица која су имала „*сџанове или занимања у две или више насељених њачака, имају љраво учешћа у џлавним скујшћинама колоније, насџањених у свим њачакама, али се не смију љримати изборних дужности више но у једној колонији*“. Право учешћа у раду Главне скупштине нијесу имала лица која су осуђена због *љресџуја* или се налазе под судског истрагом због преступа, затим лица која су учинила „*дела у ојреци са моралом, љошћењем, узајамним љошћовањем досџојансџива и учћивосџи, а џакође уошћије свим онима, су нахудили руском уљегу*“, као и ученици средњих и нижих школа. Према списку бирача, овјереном од стране Управе, вршило се провјеравање права учешћа у раду Главне скупштине. Најмање три дана пред скупштину слали су се позиви са дневним редом, а оглас се истицао у просторијама Управе колоније. Да би скупштина могла пуноважно радити морало је бити присутно најмање 50% чланова, а ако их не би било, обично се за-казивала скупштина сутрадан када се одржавала без обзира на број присутних. Имена кандидата предлагала су се усмено или писмено, а затим би их читао председник. Тајном гласању се приступало пошто би кандидат пристао да га бирају. Изабрани би били они који би добили најмање половину гласова присутних чланова, од којих су лица која би до-била већи број гласова сматрана изабранима. Представник колоније, чланови Управе и кандидати за чланове бирани су за период од једне године и своје дужности вршили су бесплатно. Скупштина је могла одредити члановима Управе, али не и кандидатима материјалну накнаду, уз *ојорезивање* чланова колоније (опорезивање се односи на чланарину и друге прилоге чланова). Број чланова Надзорног одбора и њихових кандидата, као и дужину њихових мандата, одређивала је Главна скупштина, а дужност су обављали бесплатно. О искључењу чланова могло се расправљати, ако је претходно о томе наведено у позиву за Главну скупштину, а одлука о искључењу била је пуноважна, ако је за њу гласало $\frac{3}{4}$ присутних. Поновни избор чланова (мисли се на лица која су бирана на неке дужности) до истека пуномоћства могао се ријешити гласовима $\frac{1}{2}$ оних који су имали право учешћа у раду скупштине или $\frac{2}{3}$ присутних. Чланови колоније који нијесу плаћали одређени улог – чланарину могли су бити одлуком Управе или Главне скупштине одстрањени из рада у главној скупштини и било им је забрањено коришћење друштвених просторија. Под одређеним условима могли су, послџе плаћања улога за одређени мјесец и у одређеном року, ако су договали за више мјесеци, поново стећи права члана колоније. *Ојорезивање чланова колоније у корисћ љошћреба колоније* одређивало се двотрећинским гласовима присутних.

Сва остала питања скупштина је рјешавала простом већином гласова присутних. Осим избора чланова Управе и других органа, које се вршило тајним гласањем, све остало зависило је како ће се одлучити на самој скупштини. Сви материјали: записници, контролни списак бирача, позивнице за изборне скупштине подносио се делегату за заштиту интереса руске миграције у Краљевини Југославије. Тужбе у вези избора могле су се поднијети управи, а она је у року од 7 дана била дужна да их са потребним документима и својим објашњењем упути делегату, који је имао право да поништи изборе. Он је исто тако имао право да уклони чланове изборних органа, ако би се доказало да су поступили неправилно, а нове изборе одреди према свом нахођењу. Уколико би била уклоњена цијела Управа, или већи број њених чланова староста колоније је био дужан да одреди привременог представника колоније.

Предсједник Управе сазивао је сједнице Управе којој је морало да буде присутно најмање 3 члана. Оне који нијесу могли присуствовати сједници замјењивали су кандидати. Одлуке су се уносиле у записник који су потписивили учесници сједнице. Представник и Управа колоније имали су слиједеће обавезе: да региструју чланове који приступају колонији, као и оне који је напуштају, да воде евиденцију о члановима са подацима о породичном стању, занимању ..., о примању новчаних помоћи, на основу прописа и добијања упутстава од стране државне комисије, извршењу одлука Главне скупштине, вођењу књига и састављању извјештаја о трошковима, кореспонденцији са Државном комисијом за руске избјеглице и делегатом за заштиту интереса руске емиграције у Краљевини Југославији, давању мишљења на молбе упућене од стране чланова Колоније, вођењу списка свију Руса настањених у рејону једне Колоније. Управа и представник имали су права да преузимају све могуће мјере за побољшање животних услова, организовањем јефтиних кухиња, задруга, библиотека, амбуланти и осталих корисних установа, да се брину о најбољим односима са мјесним становништвом, да помоћу *иреџејских судова* (мировинска вијећа) настоје рјешити настале сукобе и неспоразуме, да спречавају поступке супротно моралу, части, узајамном поштовању, достојанству и учтивости, који би штетили руском угледу. У дужност Надзорног одбора спадао је преглед предрачуна и годишњег извјештаја Управе, срањивање благајничких књига и докумената, тачност обрачуна *ојорезивања*, извјештај о издатим новчаним помоћима и другим благајничким издацима и утврђивање исправности ових послова и извјештај о утрошку издатих средстава Управи Колоније за канцеларијске трошкове, као и других трошкова Колоније. Надзорни одбор преко Управе подносио је Главној скупштини своја мишљења и предлоге. На крају овог акта налазе се потпис Штрандтмана делегата за заштиту интереса

руске емиграције у Краљевини Југославији, државни грб, Министарство унутрашњих послова, Одељење за државну заштиту Бр. 5388, 11. 05. 1930. год. Београд. На основу чл. 9 Закона о уређењу унутрашњости Управе одобрена су ова правила, с тим да се подружнице у свим местима имају пријављивати полицијским властима. М.П. – По наредби Министра унутрашњих послова, Начелник, В.Жегарац с.р. За тачан препис тврде: на лијевој страни својеручни потпис секретара Александара Незима, печат: Управа херцеговске Руске колоније Херцег Нови, а на десној страни својеручни потпис предсједника Руске колоније у Херцег Новоме Симеона С. Хезима. Под истим бројем и датумом заведена је и помињана Уредба и тачност преписа. У евиденцији потврда Правила друштва и организација са територије херцеговске општине, која се такође налазе у истом Архиву, забиљежено је да су Правила Руске колоније, чији је дјелокруг рада, како пише *вишеишиво*, одобрена од Великог жупана Зетске бановине на Цетињу 14. јула 1930. године, а на основу одобрења Министарства унутрашњих послова Краљевине Југославије, Београд 11. априла исте године. У попису друштва са исте територије из 1941. године забиљежена је и Руска колонија са подацима *емигрантии 100 чланова*.

Поред колоније у евиденцији потврда Правила уписан је и *Одбор руског клуба-чиџаоница*, чија су Правила одобрена 27. септембра 1929. године, као и *Россика* руско филателистичко друштво чија су Правила одобрена 6. септембра 1929. године. Назначене године одобравања Правила не казују нам да су ова друштва тих година основана, јер су сва друштва и организације, па и руских избјеглица морале послѣ доношења новог Устава 1929. године прилагодити своја Правила новом Уставу и доставити их одређеним институцијама власти на одобрење.

У Архивском одјељењу Херцег Нови сачувана су и *Правила херцеговске подружнице Удружења руских интелектуалних и мануелних радника у Краљевини Југославији*. Подружница је дјеловала на територији данашњих општина: Будва, Тиват, Котор и Херцег Нови. Основни задатак подружнице је био *да се брине да њуштем узајамне сарадње њошмаже своје чланове, њиражи за њих уџослење и њружа својим члановима маџеријалну њомоћ*. Својим члановима подружница је пружала и бесплатну правну помоћ. Ко је желио постати члан морао је имати 18 година и поднијети писмену молбу Управном одбору Подружнице. Уколико би његова молба била одбијена, могао се у року 15 дана жалити Главној скупштини Подружнице. Писменим путем се и иступало из чланства након регулисања свих обавеза. Висину уписнине и мјесечне чланарине одређивала је Главна скупштина. Право на новчану помоћ могло се оства-

рити након шест мјесеци чланства, уз редовно плаћање мјесечне чланарине.

Органи Удружења су били: Главна скупштина (које је могла бити редовна и ванредна), Управни и Надзорни одбор. Формирање и рад ових органа одвијао се по тада важећим законима, слично као у Руској колонији. У случају престанка рада Подружнице активна имовина прелазила је у својину Друштва Руског Црвеног крста у Краљевини Југославији. Правила су својеручно потписали Мих. Гортина, Ник. М. Попов, Вав. Г. Сурин, Ев. Р. Тарасов, а одобрила Краљевска банска управа Зетске бановине на Цетињу 30. маја 1933. године под бр. 8572.

У току прве године боравка у овом крају руске избјеглице отвориле су већ 10. септембра 1921. године Гимназију, како је записао Т. Поповић, за руску дјецу у којој су *предавали Руси и Русиње*, уз напомену да је већ у мају организована нека врста школе за руску дјецу. Идуће године у мају мјесецу Гимназија је приредила изложбу у својим просторијама, на чијем је отварању био присутан руски архиепископ Теофан са свештеницима, представници мјесних власти и школа. *Одбор руских бежанца Ерцеџнови (Далмација)* односно *Ујрава Руске колоније у Ерцеџновоме* 12. априла 1924. приредила је у хотелу *Бока* концерт у корист болничког фонда, руске школе и других неопходних потреба Колоније. У програму је поред Руса учествовало и неколико Новљана. Ови концерти одржавани су сваке године, па је и тадашњи *Глас Боке* објављивао њихово одржавање. Поред руских избјеглица на овим концертима и другим приредбама учествовали су појединци или музички ансамбли из Новог. Посједујем оригиналну позивницу упућену моме дједу Тодору Перчиновићу, да присуствује *Добројворној забави Колоније* која се одржавала 15. априла 1939. године у парку хотела *Бока*. Позивницу је упутила Управа херцегновске Руске колоније, са потписом представника Колоније Симеона С. Незима. Добровољни прилози ишли су у корист болничког фонда за сиромашне чланове Колоније. Приредбе су приређиване и за скупљање помоћи у друге сврхе, као на пример 1933. године у корист Руског девојачког корпуса у Белој Цркви.⁴

РУСКИ КЛУБ ЧИТАОНИЦА И ЧАСОПИС АЛМАНАХ

У Херцег Новоме је дјеловао *Руски клуб* познат и под називом *Руски клуб читачица*. Не посједујемо правила по којима је радила ова организација, али из напријед наведеног податка познато је да су од стране власти правила одобрена 1929. године. Организација, бирање управе,

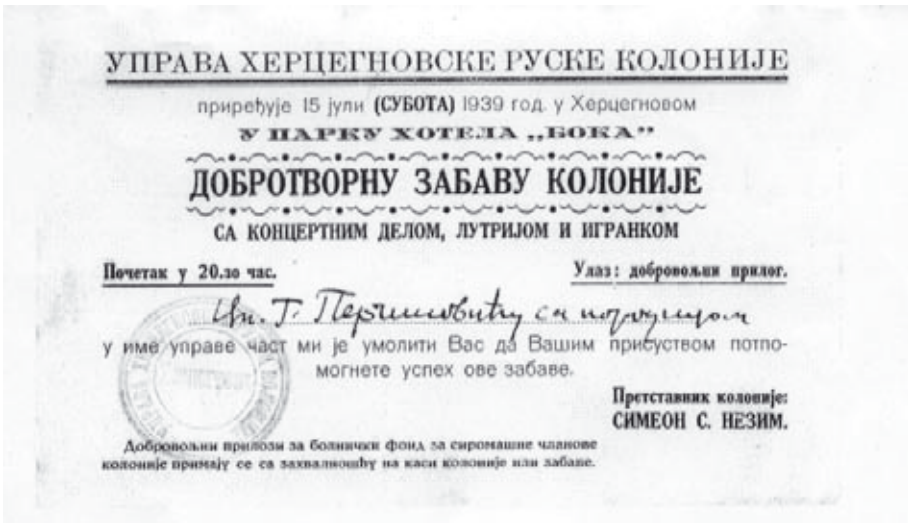
⁴ Ка под 1. и Државни архив Црне Горе Цетиње Архивско одјељење Херцег Нови, Општина Херцег Нови к.287.

рад Руског клуба морао се одвијати по важећим правилима у датом времену као и осталих друштава из области културе чија су нам правила позната (Српски односно Народни дом, Хрватски дом, односно Југословенски дом и друга). У једном броју Алманаха вјероватно из 1932. године наводи се да клуб ради већ 6-7-година.

Руски клуб се налазио у приземљу куће Николе и Олге Попов, руских избјеглица, која је по сјећању Наташе Тарасове грађена у ту сврху, (зграда у којој се данас налази Радио Херцег Нови). Клуб је имао салу са малом позорницом, читаоницу, кухињу, предсобље и гардеробу. У посједу Клуба био је и пијанино. У истој згради поред породице власника, једно вријеме живјела је породица Донцов и Тарасов.

Из записника општинског управитељства од 25. априла 1931. године сазнаје се да је Управитељство одобрило 1.000 динара помоћи Руском клубу-читаоници као културно-просвјетном друштву. У црквеном архиву Топле сачувана је руком писана, мастилом, ћирилицом *Објава! Ујрава Руског клуба Читаонице извјештава свим члановима*, да на први дан Ускрса (1. маја 1932. г.) од 11,30 сати прије подне приређују заједничко честитање чланова Клуба, умјесто уобичајених визита јер је био обичај да се тога дана иде код познаника на честитање. На други дан Ускрса приређено је *Дружарско вече* које је почињало у 7 сати увече и трајало до 2 сата иза поноћи. Истовремено се јавља да ће 8. маја, послје годишње скупштине, у 7 сати увече бити приређена забава са *концертним програмом и игранка до 2 сата после поноћи*. На крају је утиснут штампил са натписом *Одбор Руског клуба читаоница у додручју општине Херцегновске, бр. 28 26. 04. 1932. год. Херцег Нови* и печат *Руски клуб читаоница Херцегнови*. Умјесто потписа пише Управа. Уз овај допис налази се допис истог садржаја на руском језику.

О раду овог клуба налазимо извјесне податке под рубриком *Клубске вијести* на страницама часописа Алманах којег је Клуб издавао. Пет бројева овога часописа сачувала је Наташа Јовићевић рођена Тарасов, кћерка брачног пара руских избјеглица који су веома млади стигли у Херцег Нови. Часопис је излазио на руском језику, а текстови су писани на писаћој машини. Три броја имају сачуване корице и то ванредни број на коме се на предњим корицама налази цртеж у боји, жене рускиње у народној ношњи, која у обје руке држи таве (просуље како је домаћи назив у Боки), број 2. (корице од фасцикле) и пети број, који је укоричен. Највећи број листова има број 3 и то 55, затим ванредни 45, док број 1 и 2 имају 28 односно 29 листова, док најмање има број 5 свега 19. Врста папира на којем је штампан часопис је као и папир који је употребљаван у државној администрацији величине 34 x 21 цм. Како ни на једном броју није одштампана ни година када је број објављен, може се само претпос-

тавити, по неким назнакама, да су сачувани примјерци штампани од 1932. до 1934. године и условно узети као тачно означено нумерисање, које се наводи у овом раду. Прилози у *Алманаху* су разноврсни: пјесме, прозни састави, клубске вијести, техничка достигнућа, спорт, праћење појединих свјетских догађаја, криминални роман, анегдоте и хумор, исјечци из новина са простора Југославије, уз много илустрованих цртежа и слика. Највећи дио текстова у овом часопису био је у шaljивом тону, па тако и рубрика која је доносила вијести о раду Клуба. Наводим дио Клубских вијести објављених у броју 2. Прво се јавља да ће Управа Клуба разматрати предлог господина Болотова да га именују за доживотног дежурног члана Клуба, уз напомену да се не зна како ће то прихватити Управа, док су се чланови Клуба увијек весело осјећали приликом његовог дежурства. Други проблем који је требало рјешити је био куповина радио апарата, за који су били заинтересовани сви љубитељи музике, осим госпoде: Игнатјева, Кудријевича и Поморског, који музику мрзе свом душом. Познато је да је Кудријевич учествовао као пјевач у многим друштвима дуги низ година, па је тако после рата био и члан хора Културно умјетничког друштва *Орјен*. Игнатјев је, може се рећи, *умјетничка гуша* и не само што је био уредник Алманаха, него је објавио и велики број стихова, текстова и урадио знатан број илустрација, а свирао је и клавир. Било је разних предлога у вези куповине радио апарата, па и да се продајом клубске пећи купи радио апарат. Затим пише о преставки коју је упутио власник зграде Попов због настанка штете, која је настала због пилања дрва од стране Игнатјева. Сматрало се да санација изискује доста времена и новца. Као четврта вијест наводи се задовољство да се глас *масийиго* пјевача (колатурни мецо баритон) г.Молотова попра-

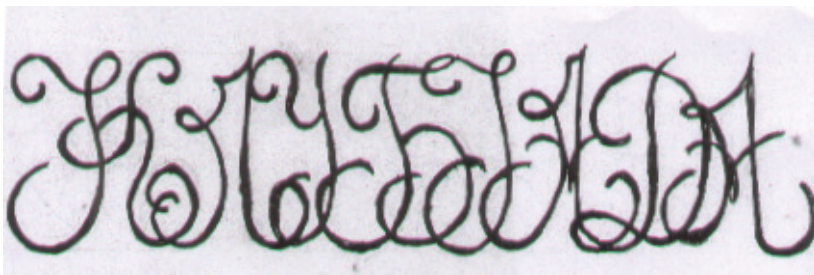
вио од тешке прехладе, те ће опет моћи пјевати на клубским вечерима. Члан клуба Никола Сухалов, талентовани пјевач, често је наступао на забавним вечерима, пјевао на богослужењу, највише у цркви на Топлој, био познат и као црквењак, или Никола без руке (није имао једну руку). Био је увијек уредно обучен, радо виђен код грађана и ван руског круга.

У истом духу су објављене и вијести у броју 3 у којима се јавља да је на ванредном састанку Управа расправљала о коришћењу клубског пијанина од стране талентованих ученика г.Лисјенко и о висини надокнаде. Одлучено је да се омогући тим ученицима да користе клубске просторије за гимнастику и *џинџ њонџ* као и да им се за вријеме часа сервира чај и сендвичи. Наводи се и да се у Клубу озбиљно говори о великом броју пријављених ученика за часове клавира код професорке Лисјенко. Претходни текст је писан у шаљивом тону. Било је велико интересовање за упис на часове код Лисјенкове, али прича о дијелењу сендвича и чаја је нереална. Исто је и са наставком вијести гдје се пише о недостатку *физичке силе и енерџије* због чега је Управа одлучила да слиједешу чајанку организује под називом *Дан дрвешта* на којој би сваки посјетилац умјесто плаћања улазнице био дужан да препила једну *ПУНУ* које леже у сали, па је оваква замисао Управе побудила велико интересовање код мјештана. У наставку вијести пише да је са Цетиња дошао кап. инг. Гатерас који је послат у помоћ хидротехничарима Болотову, Игнатјеву, Поморском и Гаду за исушење североисточног блата у клубским просторијама. Они су веома активно приступили раду и показали се као незамјенљиви радници. Очито је да се ради о конзумирању *добре кайљице*, о чему се алудира више пута у овом часопису. У оквиру рада Клуба могу се сврстати и *Официјелне вијести*, које су објављене у истом броју овога часописа, у којима се најављује опште окупљање у клубским просторијама

1. августа да би се мазали паркети и да би се расправљало о слиједећим питањима: 1. Примање нових чланова; 2. Изражавање пуног повјерења г.Кудријевичу; Финансијски извјештај; Одговор на телеграм г. Голуба; Питање препуштања доживотног права мазања пода у Клубу уваженим плесачима клуба. У наставку се наводи да је Управа клуба молила да се објави демант Управе, а којим се категорички оповргава лажна вијест да је за исушивање сјевероисточног блата у Клубу послата експедиција у саставу напред наведеном и да је погинула у неравноправној борби са сиротињом и пропала без ријечи. У вези тога примили су више телеграма. Но идућег дана на велику радост свих, а посебно г.Донцова, који је стално био у бифеу, појављивањем *чланова експедиције* сазнало се да су гласине биле *џнусне* и лажне. Наиме, они су се задржали до раних јутарних сати јер су испричали 56 анегдота да би подржали међусобно расположење. У потпису Управа Клуба. Вјероватно се наведена група до раних јутарњих сати дружила, конзумирајући алкохол, па су настале шале о њиховом нестанку, које су се препричавале у клубским просторијама и тако доспјеле и на странице Алманаха.

У оквиру Клуба био је и бифе који је доносио извјесне приходе Клубу, а водио га је Донцов. У броју 3 Алманаха у рубрици Бифе налази се, цртеж црним тушем, попрсје мушкарца са тацном, чајником и шољом и уписаном 1923. годином са два уоквирена текста. У првом тексту се јавља да ће од Нове године бифе организовати свадбе и погребе по веома повољним цијенама. Моле се лица која желе користити ове услуге да се обрате Донцову у бифеу најмање двије недеље раније. У другом тексту се наводи да се ускоро приближава празник *Широке Масленице* и да ће најкасније до 1. марта бифе Руског клуба примати свјеже гљиве из сопственог расадника у Руском клубу, да је прималац *Тарасовски*, а продају врши Карпов.

О члановима Клуба објављена је пјесма *КЛУБЈАДА* (тешко читљив наслов), коју је написао 1932. године Борис Игнатјев и која се састоји од 86 строфа са по 5 стихова. У лику емигранта Ивана Ивановића аутор износи своја размишљања о клубу и карактерним особинама појединих чланова. Иван Ивановић борави у Паризу, али је одлучио да се врати у

Херцег Нови. Када је из воза изнад Суторине угледао Нови и околину, поново је усхићен природним њепотама. Интересујући се за новости које су се збиле за вријеме његовог одсуства сазнаје да Руски клуб активно дјелује, да је зграда откупљена од власника и извршено реновирање и доградња, те је постала најљепша и најсавременија зграда. Толико је савремено реконструисана да је на крову изграђен простор за слијетање авиона. Једна пјесма посвећена је једном броју чланова клуба: Кудријевићу, Гаду, Болотову, Попову, Карпову. И Игнатјеву, који до подне лови рибу са сином, а после је подне игра преферанс са Красним и Вовом, Тарасовим, Поморским, Сурином, Донцовим. Женама је посветио само једну строфу наводећи њихову њепоту. На крају тамним бојама осликава живот емиграната, услове и рад у Клубу, односно враћа се реалности, са пуно оптимизма:

Тамъ, за затвореннымъ окномъ,
 Читали, жили, пѣли, пили,
 Смѣялись весело при томъ.
 Смѣяться, видимо, умѣли.
 Не спалъ, а жилъ нашъ Русскій домъ.

Сомнѣнья, лѣнь-все улетѣло: ...
 Онъ отворилъ пошире дверь,
 И съ вѣрой крѣпкой въ наше дѣло,
 Не сомнѣвался теперъ,
 Вошелъ къ намъ радостно и смѣло.⁵

О Алманаху, циљевима и начину рада поже се сазнати из рубрике *Редакција*. У једном броју Редакција је најавила да ће слиједећи број бити *дамски* јер ће га припремити и уредити жене и то: Болотова, Тарасова и Чаплина. У другом броју Редакција се захваљује каси узајамне помоћи за помоћ у објављивању *Алманаха*, као и Кудријевичу (за писаћу машину) и свим члановима клуба који су морално или текстовима и цртежима помогли његово објављивање: госпођама Тарасовој и Болотовој и господи: Сурину, Болотову, Игнатјеву, Тарасову, Поморском, Донцову, В. Моравском, Кудријевичу, Апостову, Хмелеву и Гаду (за уступање стихова његове умрле жене Марије). Захваљује се и свим ауторима објављених радова, читаоцима и помагачима, јер *да би цвѣтао овај скромни али симпатични Алманах* заслужна су наведена лица *живоѡ рускоѡ духа и руске мисли*. Са болом у души Редакција је саопштила да ће 2. априла на-

⁵ Алманах, стр. 19.

пустити Херцег Нови сарадник и редактор Борис Игнатјев, али ће прије његовог одласка бити објављен ванредан број *Масљанички, хумористички, без њисусџва Игнаџијева али са његовим сџалним хумористичким џричама*. Пред одлазак Б. Игнатјев је написао опроштајну пјесму која је објављена у петом броју (тешко је читљив цијели садржај овога броја јер је веома изблиједио) под насловом:

Посљедњи оџрошџај једноџ из редакџије

Вотъ ми и попрџаџисџ...
 Отъ меня остаџисџ:
 Дџџ-три резинки,
 Какџяџо картинки,
 Пџџџ на машинкџ,
 Ворохъ бумаџџ исписанныхъ, дописанныхъ, недописанныхъ,
 Сынъ и няня,
 Няничџ вашихъ дочурокъ...
 Въ пепелџницџ окурџ,
 И не одинџ, а много...
 А на жџлџзной дорогџ,
 Когда прџаџаџисџ-не плакџџ старџисџ,
 Какџ будто въ шутку
 Дџџи мнџ незабудку...
 У окна собраџся народџ, посмџтрџџџ какџ поџџџџ поџдетџ.
 Кто-џо меня џџловџџџ, кто-џо что-џо кричалџ иџруками*
 махџџџ...
 Не имџџ ни чувствџ, ни состраџанџя,
 Поџџџџ двинуџся по расписанџю.
 И теџерџ въ этомџ городџ,
 Вспоминаю далеџџе проџоды...
 Юџеџчно ничего не случилџся...
 А мнџ навџрно присниџся,
 Что тамџ, гдџџ остаџисџ
 Картинки, резинки, окурки, мой сынџ и ваши дочурки
 Ворохъ бумаџџ недописанныхъ,
 На пџџџной машинкџ
 Тихо блџстџџџџ чџи-џо слџзинки....

Борисъ Игнатџџџџ. ⁶

⁶ Алманах, стр. 20.

У броју три Редакција поздравља све читаоце, пријатеље и непријатеље Алманаха, вјерујући да има и њих, што радује Редакцију јер тако подстичу рад. Проблема око издавања је по мишљењу Редакције доста. На примјер није јефтино плаћати типографију, а *неиријатино је зависити од малобројних иреџилајника*. Даље наводе да је њихова лозинка *Све сами*, па сматрају да је Руски клуб широко поље за овај часопис и да нико боље од чланова Клуба не може оцијенити његову вриједност. *Он ће од њих бити исан од њиховој живој живјејти*, упоређујући прилоге у часопису са цвијећем, јер *Алманах обожавајући цвијеће, кићиће их и иравићи букетице и вијенце и иодносити их чииаоцима*. Даље се говори о томе да је у Алманаху свему одређено мјесто, па ће се романи смјењивати са пјесмама, иза спортских вијести читалац ће наћи одмор у хумору, објављиваће званична саопштења Клуба, али и случајне клубске новости. *Једино ироклејој иолијици нећемо дајти ни један редак у Алманаху. На самом дјелу смо се иоказали какви смо иолијичари. Слава Богу и ио смо се увјерили*. Најављује се излазак Алманаха једанпут мјесечно, због трошкова за типографију. Одређена му је цијена 1 динар који ће ићи у корист Клуба, односно омогућити опстанак часописа. Редакција је у истом броју извијестила да неће објављивати мемоаре, већ ће на страницама Алманаха писати о *садашњем и будућем, а ирошлост и задржаће у срцу с дубоким уважавањем Родине. Ми сви волимо Родину и за ио смо оцијенили да нећемо иовријеживајти с иаре ране и ко и ии без краја и рас иравља ии ко је крив--Сви*.

Из једног саопштења Редакције сазнајемо да је прилоге за објављивање примала недељу дана прије изласка часописа. Такође се наглашава да Редакција не улази у полемику по питању садржаја прилога и тражи да рукописи буду читко написани. Објашњења, мишљења, примједбе, позиви Редакције налазе се више пута уз неки прилог и о томе ће бити ријечи у даљем приказу часописа.

За неке објављене лирске или прозне прилоге познати су мјесто и година стварања. Најранији прилози настали су 1917. године и то један у Москви, а поред другог стоји ознака Русија. По два прилога настала су у Игалу 1922. и 1923. године, три 1927. године, један на Палми де Мајорка, други у Београду, а за трећи назначена је Колонија (мјесто остаје непознато), један прилог је написан 1930. у Београду, а два 1932. године у Херцег Новом. Наведени прилози су углавном пјесме, чији су аутори поред Б. Игнатјева, М. Гаде и Т. Мајевска чија једна пјесма носи наслов

СОНЪ ОБЪ БРЕГГОВИ

М. Маевска

Миѣ снилисѣ паруса въ синѣцѣмъ просторѣ,
 И шумъ бѣгущей къ берегу волны,
 И крики чайки надъ застывшимъ моремъ,
 И шедестъ падѣмъ пресиушенной весны.
 У сѣрой башни разбросалисѣ тѣни
 Шиповника, и миртъ, и ледокъ у камней,
 Въ лазоревой дали застыла въ нѣжной дѣни
 Сиреневая цѣпь англійскихъ кораблей...
 Въ прозрачномъ небѣ облака изъ стади.
 Въ закатѣ яркомъ адне тона.
 Въ прохладномъ паркѣ пѣсня о печали,
 Въ фонтанѣ лиліи и въ срдцѣ тишина.⁷

Ауторка је прије осам деценија за ову пјесму инспирацију нашла у природним љепотама, мору са таласима, једрилицама и галебовима, палмама, шипцима, мирти, ведром дану, парку са фонтаном и локвањима, што је код ње изазвало сјету и спокојство.

Не толико пјеснички, колико визуелни ефекат, пружа пјесма Бориса Игнатјева настала 1932. године *Бијеле птице*. Текст је исписан руком сребрном бојом на зеленом папиру, на двије странице уз цртеже ждралова у лету. Бијеле птице представљају бјелогардејце, па се у пјесми казује да је за бијеле птице пут бесконачан и неповратан, једино им остаје смрт. На крају пјесме се завршава како бијеле птице лете на југ.

Поред наведених објављен је још знатан број пјесам као *Снови* (Маштања) у којој се Марија Гад сјећа родног краја, затим: *То, што ми не прашијамо*, *Сумрак*, *Бијели љиљани*, *Прољеће*, које као и поменуте плијене пажњу читалаца.

Разноврсност натписа у Алманаху показују да је Редакција пратила савремена збивања у свијету, осим политичких, и колико су дозвољавале прилике о томе обавјештавала своје читаоце.

⁷ Алманах, стр. 22.

Под насловом *Чугеса технике* објављивани су написи о техничким достигнућима уз адекватне цртеже - фабрички димњаци, кранови и слично. И у овој рубрици, поред реалних приказа, присутан је устаљен начин писања са много хумора. Тако у броју 3 у рубрици *Чугеса технике* пише да је инг.Сиделников престао пити; да је Тарасов изумио нову хемијску формулу вино + поморанца; да вечера Игнатјева у винограду професора Краснова кошта 1 динар; да је у селу Каменоме једна *национална радница родила три национална радника*; да јучер Сурин ништа није изумио и сличне новости.

Оригинални исјечци из новина, са југословенског простора и шире, превођени су на руски језик обично уз коментар. Вијести су биле интересантне и разнолике као на пример о познатом енглеском фотографу и продаји његових радова за 45.000 фунти, или убиство кафеције у Лиону, о тучи навијача на фудбалској утакмици у Енглеској, уз употребу каменица и столица којом приликом је 10 теже, а око 100 лакше повређено и 200 ухапшено. Један исјечак казује о присуству једног лудака са револвером и сјекиром, на јеврејском балу у Варшави. О кретању руских трупа и вјежби вијест је стигла из Кишнијева, преко Букуруште, а пренесена је исјечком из *Вечерње њошије*. Дати су и исјечци из *Југословенске њошије*, гдје у једном пише о говору који је одржао Винстон Черчил. Под насловом *Опуга* исјечак из наших новина преноси вијест из Берлина да је један брачни пар у Москви убио друга коме је била додијељена иста соба за становање са овим паром. На суђењу су се бранили изјавивши да су осјећали неодољиву потребу да буду мало сами. Осуђени су на 10 година робије. Један исјечак доноси вијест о вјежбама руских трупа. Поред исјечака налази се исписан превод текста на руском језику, или укратко испричан садржај. Можда би се неке од вијести пренесених из наших новина могле сврстати у политичку сферу, као вјежбе руских трупа, говор Черчила, али су толико занемарљиве да се не може рећи да је редакција прекшила своје правило да не пише о политици.

Анегдотама и хумору руском, али и других народа, посвећено је више страница. У броју 2 под насловом *Инострани хумор* на 5 страница дате су и карикатуре из штампе, затим јеврејске анегдоте, анегдоте о великанима, а у идућем броју амерички, енглески, њемачки и совјетски хумор. Редакција напомиње велику разлику међу изнесеним грубим и тешким анегдотама и блиставим хуморескама наше емиграције.

Из рубрике хумор:

- *Видиш Вања, то је Мртво море.*

- *А од чега је умрло?;*

- *Када ја будем одраслао много ћу зарађивати као отац.*

- *А ја ћу проширити као мајка.*

ВЕСНА, СЕЗОНЪ, ПЛЯЖИ,
И
ВСЕ ТАКОЕ ПРОЧЕЕ...

(только рисунки курортного
старожила.)

ВЕ ОНА ИДЕТЬ...

ОКОЛО ...СОЛНИЦЕ...КУПАНИЕ...

УМЕ ЗАМЪЧЕТОС СЪВЕДЪ ТУРИСТОВЪ

Из музеја:

- И *џако ѓосџодо ја сам Вам џоказао све шџо има у музеју.*

Има ли још ко какво џиџање?

- *Молим Вас кажџиџе, џиџа једна дама,*

Чџме Ви мажеџиџе џаркеџиџе у музеју.

Ни спортска рубрика није изостављена у Алманаху. У броју 2 код наслова Спорт нацртан је црним тушем боксер. У вези ватерпола коментарише се једна утакмица одиграна 1927.године у Будимпешти и направља о праву судије да искључује играче као и о правима публике у подржавању играча. Затим се јавља да ће господин Сурин отићи на Далеки исток и да ће о његовом путовању на крају љета читаоци читати репортажу. За пинг понг се каже да нема никаквих вијести из тог спорта. Пише и о томе да није постављен нови рекорд, нити достигнут посљедњи у пијењу чаја из самовара на чајанкама који је износио 18 (вјероватно шоља). У слиједећем броју поред наслова Спорт дати су цртежи појединих спортиста: тенисера, боксера, безбол играча и других. Ту је и цртеж Татјане Тарасове који приказује жену са цигаретом, у карираним панталонама и са боксерским рукавицама преко рамена. У овој рубрици пише да, иако Клуб постоји само 6-7 година, чланови су посљедње 3-4 године постизали запажене резултате, а затим се наводе конкретни резултати: да је Сурин у пливању на сухом био први; у атомобилизму нема равнога г. Седелникову, који је прије 3 године поставио рекорд. Жали се што је такав добар тркач продао свој специјални тркаћи аутомобил *Рено* и тиме нанио штету, јер би сигурно постигао још одличних резултата, а исто мишљење има и сва полиција Дубровника и Херцег Новог. Редакција наглашава да је добар бициклиста Тарасов. Цијела породица Тарасов гаји љубав према спорту, посебно бициклизму. Надају се да ће ускоро видјети Тарасова како вози бицикл, не само у пратњи супруге, већ са цијелом веселом и срећном породицом. Саопштава се и вијест добијена из поузданих извора да је *наш извјесни шамџион у џинџ џонџу џобијеђен од џ. Кудријевића накауџом у џрвој рунди*. У наставку Редакција моли читаоце Алманаха да о свим рекордима који би били вриједни пажње обавијесте специјалног сарадника за спорт. Моле се да рекорди буду строго провјерени, а потписом се избјегне сумња у рекорде. Непотребно је наглашавати да је и овај текст написан у духу који је преовладавао, посебно када се писало о збивањима која су се односила на дешавања у Клубу.

Редакција Алманаха пратила је тадашњу штампу, али и разне часописе-журнале јер прије објављивања криминалног романа даје увод у којем објашњава да у посљедњих 5-6 година, *вјероватно сџе џримџеџиџили да ни један већи вриједни журнал није без криминалног романа* и да се ни један роман не чита тако много као криминални. Желећи да иде у

Въ этомъ отдѣлѣ "АДЪМАНАХА" будутъ помѣщаться статьи и рисунки чисто спортивнаго характера, а такъ же фотографіи состязаній, побѣдителей и чемпионовъ.

Женскому спорту такъ же отведено солидное мѣсто

Въ слѣдующемъ номерѣ начнется печататься рядъ совѣтовъ о здоровьи, костюмѣ, чистотѣ и опрятности одного нашего уважаемаго инженера.

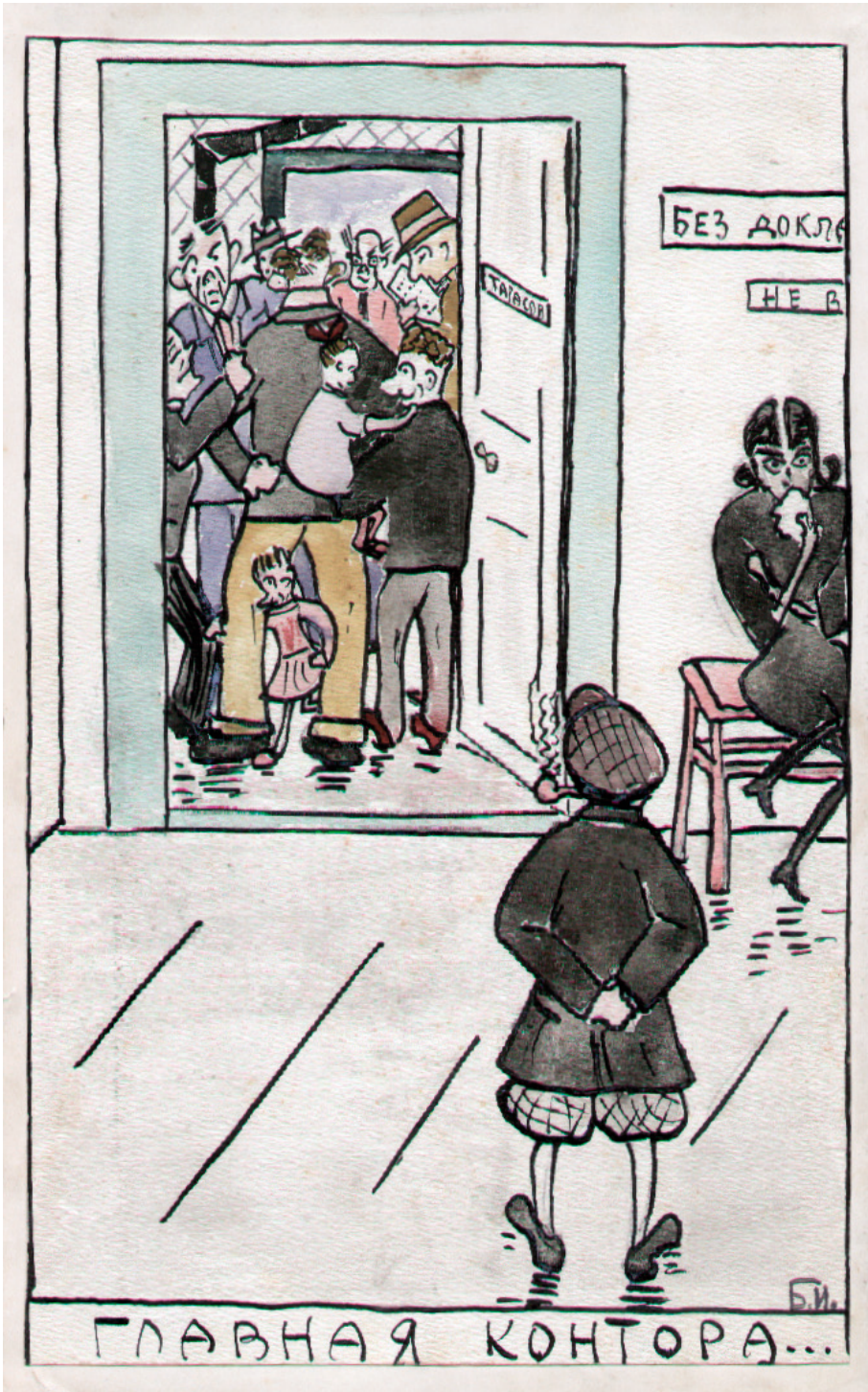
корак са временом, ова Редакција је веома скромна и циљ јој је културно просвјетна сврха, ријешила је да у Алманаху отпочне са штампањем бољег криминално филмског романа. Сматрају да ће роман побудити интересовање код читалаца, јер у њему нема *баналног дејтектива хероја*. Затим слиједи дио криминалног романа *Три задатка*, преведеног са енглеског, на 45 страница.

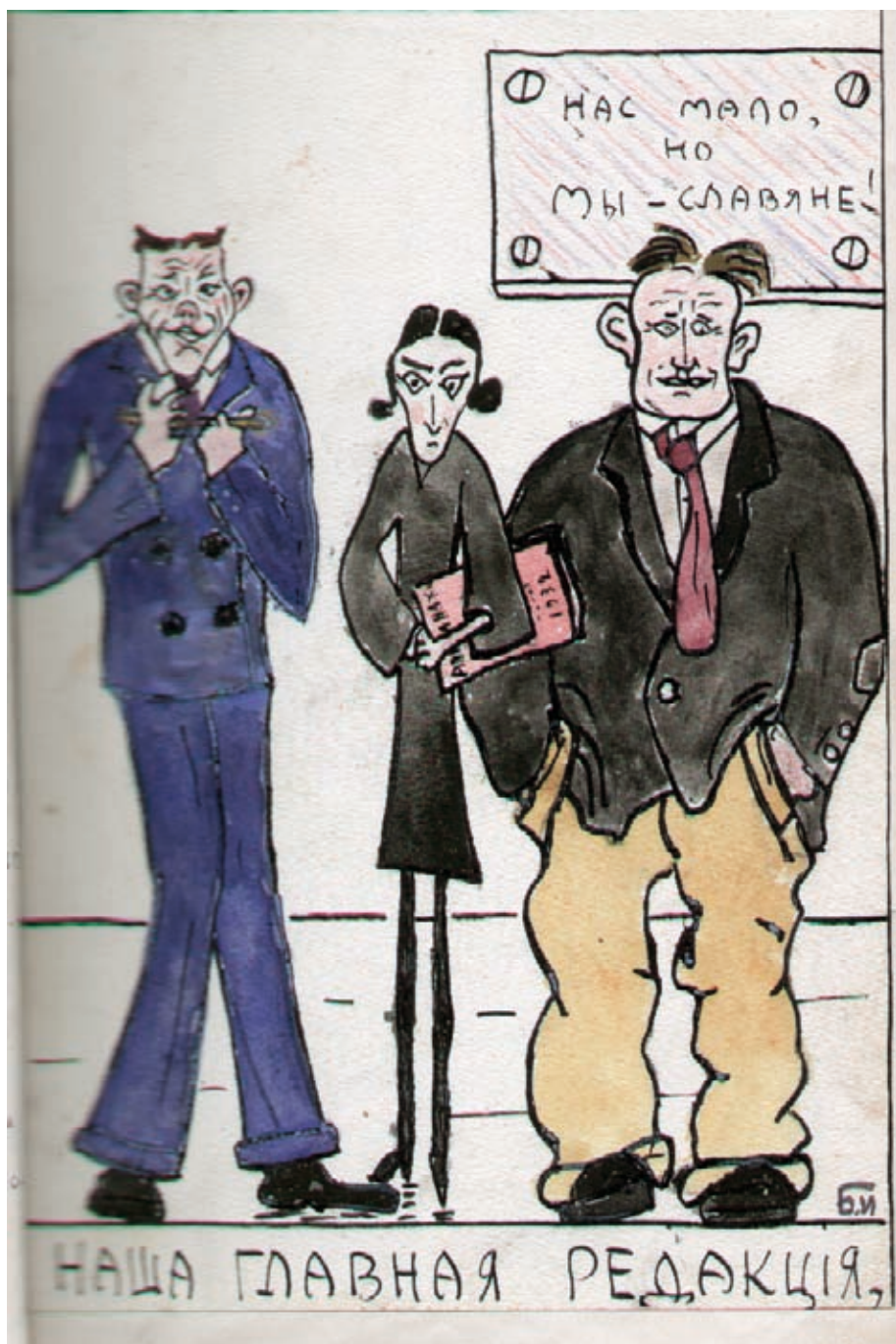
Да је Редакција пратила сва битна збивања доказују и написи о туризму, који је тих година у овом крају у развоју. Тако један наслов гласи *Прољеће, сезона, љаже и друго* и доноси разне вијести у вези наступајуће сезоне, уз цртеж аутомобила на којем пише Ауто турист Cetinje-Kotor-Dubrovnik. У другом броју наводе се примјери како се једна туристичка вијест, која је великим словима објављена у свим југословенским новинама, о томе да се у Херцег Новоме већ купају и како се од обичне дописничке мухе путем до Редакција претворила у патку и најзад достигла размјере слона, како пластично објашњава Редакција Алманаха. Наиме, у првој вијести из Херцег Новог-Дубровника јављено је да се инж. проналазач и спортиста пољско руски емигрант Сурин⁸ купао у мору. Вијест на релацији Дубровник-Мостар јавља да је у Херцег Новоме температура на сунцу као у љетном периоду 28 степени, а у хладу 18 и да се купају инжењери, проналазачи, да има много руских и пољских емиграната. У вијести из Мостара, односно Сарајева, објављено је да је у Херцег Новоме температура 36 степени, у хладу 28 и да се купа маса народа, међу којима је највише инжењера, а међу њима и један проналазач. Од страних туриста највише је Руса и Пољака. Најзад вијест која стиже из Сарајева, односно Београда, је достигла кулминацију објављивањем екстремне вијести из Херцег Новог да је температура на сунцу 56 степени, док хлада уопште нема. Многи се због тога бацају у море одјевени. Море се хлади посебним пропелерима које је изумио један руски инжењер. Због настале ситуације која личи на епидемију упућена је војска. Град је ужарен од толике топлоте. Уз овај напис је илустрација Т. Тарасове која је приказала контуре града са зажареним небом тако да изгледа као да је пожар у граду. Овим написом сазнајемо да је Редакција, највјероватније Б. Игнатјев пратио тадашњу штампу и на својствен начин приказао како су се рекламирале климатске погодности и посјећеност туриста херцегновском крају.

Посебно се треба осврнути на ванредан број (који за сада означавам као број. 4 јер је немогуће било тачно одредити редослијед излагања због недостатка датумских ознака, односно мјесеци и године изласка ча-

⁸ По сјећању Н. Јовичевић Сурин је живио у шатору који је био постављен на земљишту западно од хотела *Плаже* у Херцег Новом и купао се у мору свакога дана. Збијале су се и шале о његовим проналасцима

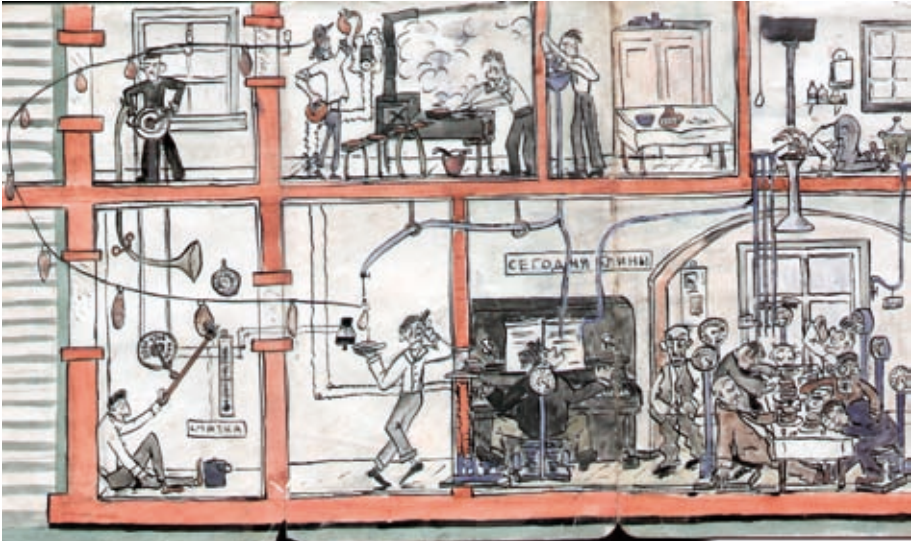
сописа. Највјероватније је почео излазити у прољеће 1932. и излазио до 1934. године). Штампане је најављено у броју 2. Обавјештавају се читаоци да ће ускоро бити објављен ванредан, хумористички *Масљанички* број, без присуства уредника Бориса Игнатјева, који одлази на далеки пут, али ће бити присутне његове хумористичке приче. Напомиње се да се рукописи још примају. Редакција саопштава да садржај овога броја треба да буде весео, са пуно шаљивих прича, анегдота, пјесама и анкета о масленицама (врста палачинки), које су се посебно спремале у одређеним данима у фебруару мјесецу, у вријеме карневала. Поред осталог пише да се палачинке могу набавити у клубском бифеу и да им је цијена, уколико се наручи преко 50 комада, по договору, достављају и на кућу. На истом мјесту могу се купити и интересантне маске. Објављена је и пародија на Пушкиново дјело Евгениј Оњегин, затим дио позоришног комада, пјесме... На три странице је 7 цртежа који приказују процес справљања палачинки, сто на коме се налази гомила палачинки и окупљено друштво, које их конзумира уз пића: вотку, ракију, шљиву (шљивовицу), вино... у знатним количинама, што припаказује посљедњи цртеж. На слиједећих 14 страница је текст о маскама. Ту је и текст о облачењу и наводно употреби посебних панталона, које се шире, па омогућују да се поједе неограничена количина. Врло је опширна, са пуно хумора, и рубрика о зимским спортовима, вожњи на клизачкама, скијама, брдској екскурзији, која води до Зеленике и околних снијежних брда, уз препоруку да се већ у Мељинама обрате искусним планинарима Крушки и Фајцеву (Никола Антоновић Фајцев је држао радионицу за фарбање тканина на Мељинама, а колико ја знам Крушка је држао кафану на Мељинама, па је вјероватно брдска екскурзија ту и завршавала). Приликом вожње санкама препоручује се да се сувозач држи добро за госпођу која сједи испред и исту пољуби, а затим да се *прави Енџелз*. За игру билијара констатује се да је најраспрострањенији спорт у Херцег Новом, да га играју шофери и келнери, као и да је то интересантан спорт јер се послје сваког ударца може попити по неколико *ширицера*, развија ноге и руке до непознатих размера, али не и главу. Наводно Редакција је поставила различита питања у вези палачинки, па је објавила шест одговора на 17 страница. На веома духовит начин се пише о настанку палачинки, поријеклу ријечи. Веома је занимљив текст који говори о палачинкама у бројкама, као на примјер да руски народ у току једне *масленичке недеље* *поједе не мање од милијарду* палачинки. Ако би те палачинке сложили једну до друге могао би пет пута да се обујми екватор, а ако би се сложиле једна на другу, па би тај *сџуб* пресекао Европу и Атлански океан, а врх би пао на Њујорк. Ако би ту количину жељели пребацити возом у друго мјесто потребно би било 100 композиција са по 50 вагона. Браш-

ном, употребљеним за ту количину палачинки, могло би хранити становништво Херцег Новог читав један вијек. Ако би се од тога брашна испекао један хлеб и спустио на дно Бококоторског залива на средини залива би могло настати острво на којем би се могао смјестити хотел *Бока* заједно са парком. Около би било језеро вотке у којем би могло потонути 60 кућа Попова заједно са Клубом. Иако је овај број посвећен палачинкама, које се посебно спремају у данима карневала, заступљени су и остали садржаји уобичајени у *Алманаху*.

И огласи у *Алманаху* написани су са пуно хумора, па налазимо обавјештење да се за 1 ред огласа плаћа 0 (нула) а за 22 реда 00 (2 нуле). Велики број огласа односи се на потражњу станова, као на примјер: *Тражим миран сѝан. Не мора биѝи у ценѝиру г̀рада. По мо̀ућности на дру̀ом сѝраѝу. Др̀жавни чиновник. Адреса у редакцији.* Други оглас гласи: *Издаје се соба ѝамо г̀дје се ѝродаје ловоров листѝ. Сурин.* Карактеристичан је и текст огласа: *Тражим ѝарѝнера за ѝреферанс. Иг̀наѝѝев,* који потврђује да је главни покретач Алманаха знао да се нашали и на свој рачун. Штета је што данас не располажемо са многим сазнањима о тадашњим догађањима, актерима, да би не само у рубрици Огласи, сазнали имена појединаца и реално сагледали збивања и атмосферу, не само у Руском клубу, него и шире. Тако на примјер оглас *Продајем дим на велико и мало. Тр̀овина Карасова,* не казује нам да ли је Карасов имао трговачку радњу, или су послови ишли веома лоше, или је асортиман био веома слаб, или је само желио и маштао да отвори трговачку радњу. Хумор је присутан и у другим бројним прилозима *Алманаха*. Тај хумор не изазива громогласан смјех, већ га одликује један фини приступ теми, који

Все изменилось-измени, люди
 И верю я, что Русь спасета
 Не слезок штикевъ, не грѣвъ зрудѣй,
 А саксефона, танго, фекстрета

Не для Евгения ты переода..
 Савеза есеннѣ хотъ херца,
 Не из пренесима вѣдъ три года
 Однѣ и тотѣ не макнитеца..
 Въ концѣ концевъ, купя въ разорѣку
 Пиджакъ, пиджато, одну сорежку,
 Какъ Дэнди лондонскѣ едѣтъ,
 Вотунка, етъ онеки на зышнѣ свѣтъ

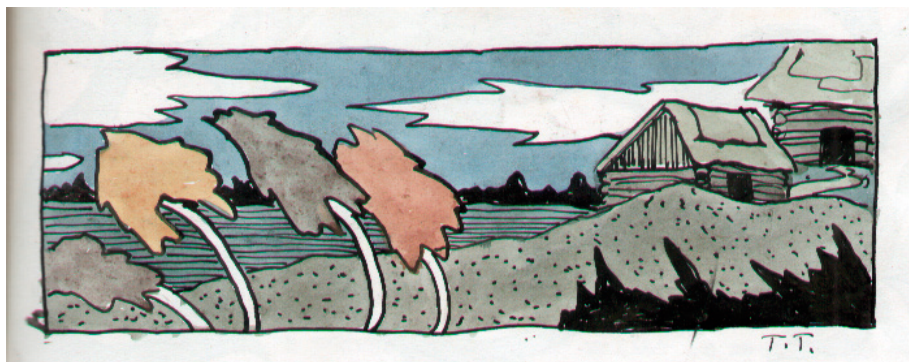
ствара добро расположење, подсмјевајући се и људским манама, али не на увредљив начин.

Мали је број натписа уз које није цртеж или слика, или макар руком украсним словима исписан наслов. Доста су коришћене водене боје у разним тоновима и црни туш. Приказане су људске фигуре, попрсја, спортисти, море, небо, једрилице, снијег, ливаде, пејсажи, биљке, аутомобили, фабрике, грађевински објекти... Аутор највећег броја цртежа и слика је Татјана Тарасова која се потписивала са иницијалима, или Т. Тарасова. Објављен је и један њен натпис. У *Алманаху* је похвално писано о таленту Т. Тарасове. Други дио ликовних прилога су

*Татјана Тарасова -
педесетих година
двадесетог вијека*

радови уредника часописа Бориса Игнатјева, које одликују снажни потези, јаке боје и приказ углавном корпулентних особа као што је био и сам аутор.⁹

Културно историјски значај и вриједност Алманаха може се оцијенити цјеловитим ишчитавањем. Када се пажљиво прочита свих пет сачуваних бројева (највјероватније да их више није ни објављено) долази се до сазнања о талентима оних који су га стварали, али и великој пожртвованости и савладавању свих проблема који су тај рад пратили. Да су сви текстови преведени и да не знамо на којем су језику објављени схватили би да је то дјело Руса, руског духа. Један је од елемената вриједности часописа. Руске избјеглице су убрзо, по доласку, организовали школе на руском језику, приређивали концерте класичне музике, арије из опера, балет. Поред свих материјалних и психичких тегоба, које су биле посљедица губитка најближих, губитка дома и домовине, код многих настанак инвалидитета, са неизвјесном и нимало ружичастом будућношћу, онда задивљује оптимизам и воља за креативним стварањем. Велика је била жеља и циљ да се не заборави свој језик, не изгуби индетитет, да и млади нараштај зна своје коријене и чува своју традицију. Током времена сва та настојања су блиједила, посебно нестанком генерације која је рођена у Русији, али су оставили и знатне трагове. Треба констатовати да је рођено мало (требало би то свестраније испитати) дјеце руских избјеглица. У херцегновском крају, на основу сазнања, свега неколико је

⁹ Пет бројева *Алманаха као и* подаци добијени од гђе Наташе Јовићевић, којој се и овом приликом захваљујем. Татјана Тарасова чији су бројни ликовни прилози заступљени у *Алманahu* рођена је у Кијеву 1899. године, гдје је уписала Ликовну академију, али је због удаје напустила студије. Највећи дио свог живота провела је у Херцег Новом гдје је стигла као избјеглица са супругом Евгенијем. Задње године живота провела је у Котору код ћерке Наташе, зета Душана и унука Слободе и Тамаре Јовићевић. Умрла је у Котору 1968. године гдје је и сахрањена.

породица имало потомке, рођене у избјеглиштву у овом крају и то: породица Тарасов и Болдирев из Новога, Сафонов из Бијеле и Никитенко са Зеленике, уз вјероватно још извјестан број оних који су до другог свјетског рата напустили овај крај. Ако се посматрају простори данашње Црне Горе може се тврдити да је највећи број руских избјеглица био у овом крају. Читајући прилоге у Алманаху, тешко је посебно издвојити било који. Примјетно је да је о политици, посебно оној која их је довела до избјеглиштва, Редакција заузела непоколебљив став да се не пише, већ да се гледа са оптимизмом у будућност. Читајући Алманах они су заборављали свакодневне бриге, сазнавали новости из своје средине и свијета, уживали у прилозима којима није недостајало умјетничких компоненти. Циљ и жеља Редакције је била да се забораве претрпљене невоље и да се живи што је могуће радосније, да се заборави све што оптерећује квалитетно живљење. Природно је да све руске избјеглице нијесу подржавале рад Руског клуба и концепцију Алманаха, што се може осјетити из неких написа Редакције, а што ми је потврдила и Наташа Јовићевић саопштивши ми да је један број, углавном старијих избјеглица сматрао да су чланови Клуба и ствараоци Алманаха сувише модерни и да су изневјерили многе своје идеале. Сама чињеница да Редакција није жељела политику на својим страницама, посебно из прошлости, као и мемоаре, довољан је повод да код конзервативних изазове негодовање.

У периоду 1918-1941. година у херцеговском крају објављено је свега неколико периодичних публикација: Мали народни календар *Бока* (1921.г.), *Јагранска слика* лист истоимене подружнице из Ђеновића (1924.г, само 1 број), као и политичко привредни лист *Бокељска зора* (1935.г, само 1 број.) па су два часописа на руском језику *Росика* и *Алманах*, која су објављена у више бројева, тим значајнија као културно историјска заоставштина херцеговског краја. Надати се да ће и историчари књижевности и књижевни критичари обрадити књижевно умјетничке вриједности ових часописа, у контексту датог времена и културних прилика краја.

Даље проучавање дјелатности руских избјеглица у Боки Которској је неопходно, јер стварање реалне слике прошлости овога краја захтијева сазнања о думетима утицаја на свеокупан друштвени, па и политички развој свих различитих степана цивилизације, који су боравећи у овим крајевима, оставили трага, у свим областима људског живота. До сада су најчешће истраживани и обрађивани догађаји везани за политичка дешавања, ратове, владавину Венеције, Турака, Француза, Аустрије, односно Аустроуграске, чији је циљ био властита корист и који нијесу водили бригу о добробити становника, о њиховом економском, а још мање о образовном и културном развоју. Долазак руских избјеглица у Боку имао је сасвим други повод од предходника. И начин утицаја био је различит. Ве-

лико присуство од неколико хиљада руских избјеглица, од којих су већина били веома образовани, имало је утицаја прије свега на културни развој Боке Которске, па је неопходно вршити даља истраживања и обраду.

Marija Crnić Pejović

A FORGOTTEN MAGAZINE

Summary

Between the two World Wars publishing activity in Herceg Novi was rather poorly developed. This paper is dedicated to the Russian magazine *Almanah* (Almanac) issued by the Russian Club in Herceg Novi at the beginning of the fourth decade of the 20th century, of which the scientific and cultural public is not informed. Thanks to kindness of Mrs Nataša Jovičević, born Tarasov, whose parents were refugees from Russia after the World War I and settled in Herceg Novi, and who keeps five copies of the mentioned magazine, it was possible to treat this magazine that is not only of historical and cultural, but also of artistic value.

This paper presents the arrival of Russian refugees and their numerousness, as well as their problems. The second part is dedicated to organizing and organizations of Russian refugees. It deals with the Regulations of the Russian Colony, their basic organization that was usually established in places with a larger number of refugees. The third part deals with the activities of the Russian Club in Herceg Novi and the Magazine *Almanah* published by the Club. Attention is paid to the published lyric poetry, club news, columns treating various topics, a mystery novel, humorous texts, advertisements and visual arts supplements. A special addition is separately treated. By dealing with all kinds of contributions to the *Alamnah* I intended to inform the interested to research and study the contribution of Russian refugees settled in the Boka Kotorska Bay to the social, in particular cultural milieu of this area.